

Väärtusarendus Põlva Talurahvamuseumis

Taustinformatsioon

Põlva Talurahvamuseum on vabaõhumuuseum, mis asub looduskaunis keskkonnas ja kajastab maarahva elu-olu vanal Liivimaal. Oma ainulaadse arhitektuuripärandiga pakub muuseum külastajatele mitmekülgeid elamusi ning toimib tegusa ja toimeka kogukonnakeskusena.

Muuseumi territooriumil (5 ha) paikneb 19 hoonet, sh 13 hoonet on oma algupärasest asukohas ning 12 hoones asub ekspositsioon. Muuseumi maa-alal saab tutvuda endise Karilatsi (Kähri) valla 19. sajandi lõpukümnenditest ja 20. sajandi algusest pärit vallakeskuse-, koolitalu- ja taluhoonetega, mis annavad ülevaate elukorraldusest tolleaegses külakeskuses. Karilatsi vald tegutses iseseisva vallana kuni 1939. aasta haldusreformini. Siin on võimalus võrrelda ja tõmmata paralleele tänapäevase elu- ja halduskorraldusega.

Muuseumi õueala ilmestavad eelmise sajandi seitsmekümnendatel aastatel maakonna õpilaste poolt rajatud Põlva maakonna makett, *hollandi* tüüpi tuulik, mesitarude ait, auru- ja rehepeksumasinad jpt põllutööriistad ning endiseaegsed transpordivahendid. Muuseumis on võimalik vaadelda Kagu-Eestile iseloomuliku loodust, siia on ehitatud mänguväljak koos külakiigega ja piknikuplatsid ning rajatud park, mille puudest olulise osa moodustavad endiste kultuuri- ja ühiskonnategelaste istutatud nimelised puud. Suur territoorium koos mitmekesise ekspositsiooniga pakub muuseumi külastajatele võimaluse siin rahulikult aega veeta, omandada teadmisi, lõõgastuda ja viibida looduses.

Muuseum pakub nii õpilastele kui täiskasvanutele erinevaid hariduslikke programme, millede koostamisel on arvestatud koolide õppeprogrammide vajadusi. Koostatud on muuseumi hariduspoliitika, mis on aluseks muuseumipedagoogika rakendamisel. Internetipõhine õppeprogramm “Karilatsi aeg Miksikeses“ nii eesti kui vene keeles on koostatud muuseumi kogude ja ainese alusel.

Aastaringselt pakub muuseum giiditeenust ning nelja hariduslikku programmi (Karilatsi koolitund,

kalendritähtpäevad, Põneva pööningu jutud, Tulmest museaalini). Enamik programme viiakse läbi suvehooajal: Elu rehetares, maastikumäng Karilatsis, Vallamajast vaestemajani, Ükskord ammu... . Programmiga Muuseum kohvris külastatakse talvehooajal maakonna haridus- jt asutusi vastavalt tellimustele.

Väärtuskasvatus

Ühine maailmapilt ja väärtussüsteem kujuneb ning püsib ühtse infovälja ja ühtse haridussüsteemi toel. Kaasaja avatud maailmas on inimene erineva tugevusega gruppide infoväljas, mis esindavad erinevaid väärtusi ja maailmapilte. Olgu selleks grupiks siis kas perekond, treeningrühm või sõpruskond.

Väärtused kujunevad sageli lapsepõlves ja koolieas, seega on vajalik ja mõttekas panna rõhk just eelkooli- ja kooliealiste noorte väärtuskasvatusele, nende iseloomu ja hoiakute kujundamisele. Muuseumid toetavad haridusasutusi nende tegevuses ja aitavad kaasa noorte väärtushinnangute kujunemisele. Noortele panustamine võib aidata kaasa sellele, et ühiskonna arengus saavutatakse edasimineku ja läbimurre.

Selge on, et muutusi ühiskonnas ei saa esile kutsuda vaid väärtuste peale surumise kaudu, vaid võtmesõnaks on arutelud selle üle, kuidas väärtused meie tegevuses avalduvad ja mida me muuta saame. Muutused saavad tulla seega vaid läbi inimeste harimise, aga harimise laiemalt, ning muuseumil on selles väga oluline roll kanda.

Millegi väärtustamine tähendab sisuliselt seda, et me hindame midagi, mida peame tähtsaks, kardame kaotada. Kui räägime väärtusarendusest, siis räägime sellest, kuidas me tahaksime, et asjad ühiskonnas oleksid.

Tihti peale saamegi oma väärtustest ju aru alles siis, kui neid enam ei ole. Väikemuuseumi, kui piirkonna kestvuse, ajaloo ja järjepidevuse hoidjat me märkame siis, kui seda ei ole. Kui muuseum on aastakümneid olnud ja inimesed ehk korra aastas tulevad oma külalistega kodukoha muuseumisse, siis võetakse seda iseenesest mõistetavana, seda ei väärtustata niipalju kui mingit teist hetkel olulist küsimust, sest muuseum on ju alati olnud ja on ka edaspidi. Muuseum on inimeste jaoks ikkagi veel konservatiivne koht, mis on ja jääb hoidma meie ajalugu, kas me seda hetkel väärtustame või ei.

Ehkki meie põhiseaduses on keele ja kultuuri säilitamine üks põhiväärtusi, on ühiskonnas toimuvast

näha, et seda ei peeta enam nii oluliseks. Kas muuseumid on need, kes ootavad, mida rahvas arwab, või on meie kohus rahvale meelde tuletada, miks ja mis mõttes me rahvuslikku kultuuri kaitsma ja hoidma peaksime? Muuseumide ees seisab ka hulk väärtusdilemmasid, tuntuimaks näiteks on ilmselt konflikt omatulu teenimise ja teadustöö tegemise osas ning külastuskeskuse ja mäluasutuse vahel. Muuseumi roll väärtusarendajana sõltubki kahest poolest – muuseumi enesemõistmisest ja ühiskonna ootustest.

Väärtusarendus Põlva Talurahvamuuseumis

Oma tegevuses lähtub muuseum kehtivatest arengudokumentidest: Põlva Talurahvamuuseumi arengukava 2012-2015, Põlva Talurahvamuuseumi põhimäärus, Muuseumiseadus, kultuuripoliitika arengusuunad jne.

Muuseum väärtustab oma väljapanekutega originaalsust, ausat ajalookäsitlust ja vastavust ajastule. Muuseumi hooned kuuluvad ekspositsiooni ning moodustavad koos esemetega terviku. Küllastajatel on võimalus tunda ennast liikumas sajandivanuses külakeskuses. Eriti väärtuslikuks teevad muuseumi esemetega kaasnevad lood. Enamikel esemetest on kaasas informatsioon, kes ja kuidas on üht või teist asja kasutanud.

Analüüsidest muuseumi tegevust, ilmneb teatav vastuolu. Kaasaegses ühiskonnas väärtustatakse küllastajate arvu ja omatulu, mille järgi hinnatakse muuseumi tulemuslikkust, kas on tasuv/tulutoov või mitte. Muuseumimaastikule on ilmunud järjest enam erinevaid küllastuskeskusi, teemaparke ja uusi interaktiivseid muuseume, mis on oma küllastajate rohkuse ja uudsusega meedia tähelepanu keskmes. Uutes kohtades on sageli lastel võimalus kõiki esemeid katsuda, kartmata purunemist, sest tegemist on koopiatega. Kui nüüd moodsast/kaasaegsest keskusest tuleb küllastaja siia muuseumi, siis talle tundub/võib talle tunduda, et tegemist on vananenu (vanamoodsa) ja väärtusetuga.

Nt: Aastas käib muuseumis üle 10 000 küllastaja. Meie ekspositsioonis on kirjutusmasin eelmise sajandi 40. aastate lõpust ning enamik küllastajatest hakkavad seda klõbistama või klahve vajutama. Tegemist on originaalesemega, mida tahaks ilmselt ka kümne aasta pärast küllastajatele näidata. Koopiaga asendamine võimaldaks kirjutusmasina pidevat kasutamist, kuid siin tekib vastuolu - selleks on erinevad küllastuskeskused, teemapargid ja töötoad, kuid klassikalise muuseumi ülesanne peaks olema eelkõige just originaalesemete väärtustamine, säilitamine ja eksponeerimine.

Kuid muuseum Karilatsis oma hoonetega, millest enamik on seisnud siin pea poolteist sajandit,

esindab eelkõige klassikalist muuseumit. Siin saab vaadata, kuidas toimis elu endisaegses vallakeskuses. Kui lisaksime koopiaid ja kaasaegset osa, siis kaoks meie omanäolisus/originaalsus. Muuseum pakub mitmekülgseid haridusprogramme, milles lapsed saavad läbi tegevuse ning mängu teada, kuidas vanal ajal elati, hairdus omandati, mida tähtsaks ja oluliseks peeti.

Näiteks Karilatsi vana koolimajas saavad lapsed näha vana klassituba koos koolipinkide, harmooniumi ja puidust tahvliga, millele kirjutati kriidiga, siin saab kirjutada krihvliga kivitahvlile ja tindi ning sulega paberile, aga samuti saab muuseumis kogeda ja näha kõike ajastule omast nii vallakeskuse hoonetes kui talumajades. Meie muuseumis puudub selline interaktiivne osa, kus kõike saab selgituseks vaadata liikuvalt pildirealt, kuid meil saab tõepoolest astuda ajas sada aastat tagasi ning paljut ise tunnetada – kuidas lõhnab tahmane rehetare, kui madalal pea kohal asuvad parred, kui kitsas on koolipink, kui kõrge veskitrepp, kui raske käsikivi jne, jne, jne.

Alati on olnud ja ilmselt jääb olema teatav hulk inimesi, kes väärtustavad looduslähedust ja loomupära, rahulikkust ja omnäolisust, keskkonnasõbralikkust ja taaskasutust. On neid, kes hindavad just klassikalist muuseumikeskkonda ning kes ei soovi interaktiivset, vilkuvat ja kõike puudutada lubavat väljapanekut, vaid kes tahavad vaadata ja arutleda oma juurte üle ning saada aru sellest, kes me oleme ja kust me tuleme.

Muuseumi tegevuse aluseks olevad väärtused

Muuseumi poolt kantavad väärtused võib jagada kolmeks: moraalsed, sotsiaalsed ja olmelised.

Moraalsed väärtused

Ausus – muuseum käsitleb ajalugu ausalt, kõiki ajalooperioode võrdselt.

/Püsinäitusel on käsitletud kõiki ajalooperioode võrdselt, lõppeb kaasajaga. Näituse koostamisel on arvestatud kooliprogrammi, et oleks õpilastele lihtsalt mõistetav ja teistel rõõmus äratundmine koolipõlvest./

Muuseumi püsinäitus „Pärisorjast peremeheks“ on uuendatud umbes kuus aastat tagasi ja on pidevalt külastajate, eriti eakamate hulgas tekitanud elevust. Lühidalt tutvustab näitus, kuidas eestlasest talupojast sai peremees omal maal. Lühidalt ja ülevaatlilikult on kajastatud kõiki ajalooperioode alates pärisorjusest kuni tänapäevani. Muuhulgas on väljas ka nõukogude aeg ning igal suvel on neid, kes tunnevad end sellest puudutatuna, olgu siis positiivses („Näe Lenin ka teil siin välja pandud!“) või negatiivses mõttes. Käeoleval suvel kirjutas solvunud külastaja pika kirja

ka külastajate raamatusse („Kurbusega näen, et peetakse õigeks meie austatud 1. presidendi Konstantin Pätsi fotot vene okupantide lipu ja Lenini büsti kõrvale paigutada...“). Muuseum väärtustab aga kõiki ajalooajalooperioode võrdselt ja ausalt, sealhulgas ka nõukogude aega kui osa meie ajaloost.

Hoolivus - kõik külastajad on alati oodatud, kellelegi ei öelda ära, vaid oodatakse alati (ka väljaspool ametlikku lahtiolekuaega, nt õhtuti). Samuti arvestavad külastajad enamasti muuseumitöötajatega. */Kui on tellitud ekskursioon ja hilinetakse, siis üldiselt antakse teada. Kuid esineb ka juhtumeid, kus mittetulemisest või hilinemisest unustatakse teatada, siis aga ootab./* Kui muuseumisse jõudmisest-mittejõudmisest antakse teada, siis hoolitakse nii enda ja teiste ajast, väärtustatakse teiste tegevust. Teatamatajätmisega ei väärtustata ei muuseumitöötajat ega hoolita tema ajast.

/Meie muuseum võtab alati vastu kõik grupid, olenemata nende suurusest. Kõik meie töötajad on pädevad külastajatega tegelema, samuti võimaldab seda suur territoorium. Nt ka 150 inimesest koosnev grupp jagatakse kolmeks ja igaüks läheb oma grupiga ise suunas./

Sellela hoolitakse külastajatest, võimaldades muuseumiga tutvuda ka suurtel gruppidel. Üha rohkem tuleb ette, et tellitakse suur buss ja korraga tuleb muuseumisse terve kool. Eriti on see levinud maakoolide hulgas, sest transport on kallis. Muuseumis võetakse siis lapsed gruppidesse ja pakutakse eakohast tegevust kõikidele. Sellela muuseum väärtustab külastajaid, nende aega ja võimalusi. Meie külastajad hindavad ja väärtustavad Põlva Talurahvamuseumi, kui kohta, kus neid alati oodatakse ja nende soovidega ning huvidega arvestatakse.

/Muuseum tutvustas ettevalmistavaid töid jõuludeks. Näidati verivorsti valmistamist ja kalja tegemist. Õues oli 20 kraadi külma. Tuli õpilasgrupp, kes vaatas verivorsti tegemist, ja ühel hetkel võttis üks laps klaasitäie kalja ning valas vorstipudru sisse. Toimetused olid rehetares, kus arvestades külma ilma oli sees sama jahe kui õues. Vorstipuder külmus ja programmi läbiviija nägi palju vaeva vorstipudru sulatamisega, et oleks järgmiseks õpilasgrupiks valmis./

Muuseum väärtustab vanu oskusi ja tahab seda jagada ning tutvustada ka noortele. Noored ei hinda, ega pea oluliseks muuseumi tööd. Ei väärtustata aega ega vaeva, mida muuseumitöötajad on näinud, valmistamaks ette sisukat programmi.

Inimväärikus

/Muuseumil oli ette valmistatud jõuluprogramm ajast aega. Lapsed tulid muuseumisse, siis neid

ootas metsavana, kes siis juhatas neid rännakule ajas, vaadata sai jõulukombeid vanemal ajal ja uuemal, lõppes nääripeoga. Jõuluprogrammi tellis õpilasgrupp Tallinnast, kes juba bussist väljudes käitus üleolevalt. Neid ootavat metsavana kostitati solvangutega ja kui jõulusokk tuli tutvustama jõulukombeid pilluti teda põhuga ja lükati pikali. Nende suhtumine oli, et me oleme Tallinnast ja targemad. Õpetajatele märkuse tegemisele, vastasid ka õpetajad, et nad ongi natuke rahutud ja teevad nalja. Muuseumitöötajatele jättis see väga halva kogemuse ja edaspidi suhatakse Tallinnast tulevatesse õpilasgruppidesse juba ettevaatlikult. /

Eelmainitud juhtum jätab mulje, et noortel puudub austus kaasinimeste ja nende töö vastu, samuti näitab see halba kasvatust ning vajaks õpetajate ja ka kõigi teiste täiskasvanute sekkumist. Õpilased tulevad muuseumisse saamaks teadmisi endistest aegdest ja oleks ainumõeldav, et muuseumis pakutavasse suhatakse sallivalt, sest alati on võimalik end programmi sisuga eelnevalt kurssi viia. Ühiskonnas on kindlad reeglid, mida järgida on hea tava, ja kui muuseumis pakutavat ei väärtustata või peetakse seda mõttetuks, siis ei pea muuseumit ju külastama. Selline käitumine jätab halva mulje noortest tervikuna ning aitab kinnitada ühiskonnas levinud arusaama noorte kasvatamatusest.

Lugupidamine iseenda ja teiste vastu

/Karilasti muuseumihooned on palkseinte ja laastukatusega, seega väga tuleohtlikud. Muuseumis on suitsetamine keelatud. Suitsetamiseks on ette nähtud eraldi koht territooriumile sissepääsu juures. Sageli on siiski aga territooriumil märgata suitsetajaid, kes märkuse korral peidavad suitsu lihtsalt peopessa ja kõnnivad edasi. /

Täiskasvanud näitavad noortele halba eeskujut. Levinud on arusaam, et reeglid on rikkumiseks, mitte täitmiseks. Peredega kaasas olevad lapsed näevad seda ning peavad normaalseks, vaba õhku on ju palju ja mis see ikka teeb. Selline käitumine muutub noorte seas harjumuspäraseks ning kinnistub. Kui siis teismelisi hiljem keelata, teevad nad täpselt samamoodi - ei pea üldlevinud reegleid ja silte oluliseks.

Sotsiaalsed väärtused

Vabadus

/Muuseum algab väravast, kus on sildid ja viidad, selgelt on kirjas, kust saab pääsme ja kuhu liikuda. Suvehooajal juhtub aeg-ajalt, et jalutatakse kassast mööda, heitmata pilkugi kassapidajale ja kui juhtida tähelepanu, et te olete muuseumis, kus tuleb pääse lunastada, siis vastatakse, et me koolimajja ei lähe, me jalutame ja vaatame niisama. Vahel hiilitakse ka naaberkrundi kaudu ning

imestatakse muuseumitöötaja märkuse peale, et kas tõesti on pileti, Teil ei olegi siin ju midagi vaadata./

Kaasaegne maailm on avardunud, me kõik väärtustame vabadust, on vabadus tulla ja minna. Põlva Talurahvamuuseum hõlmab 5hektarilise territooriumi. Meil on ruumi ja avarust, kuid muuseumi ala on märgistatud piirdeaedadega, et oleks üheselt mõistetav, kus algab-lõpeb muuseumi territoorium. Meie muuseum on vabaõhumuuseum, kus nii territoorium kui hooned moodustavad terviku. Ilus hoolitsetud õueala ja korras hooned kutsuvad kõiki jalutama, aga sageli seda ei väärtustata, kui kellegi tööd ja hoolt.

Rahvuslus, kodukoha identiteet

/Muuseumi poolt pakutavatest programmides osalevad alati kohalikud koolid ja lasteaiad.

Krootuse, Vastse-Kuuste jt. maakonna väikekoolid ja lasteaiad käivad alati esimese muuseumina oma kodukoha muuseumis Karilatsis. Sellega loodakse side kodukoha ja selle ajalooaga./

Väärtushinnangute kujunemine algab lasteaias. Väiksed lapsed on valmis maailma avastama ja uurima ümbritsevat. Neil on väärtushinnangud alles kujunemas. Muuseum ja lasteaed/kool saavad koostöös sellele kaasa aidata. Lasteasutused väärtustavad kodukandi muuseumi ja peavad oluliseks koostööd muuseumi ja haridusasutuse vahel.

Kultuuriline mitmekesisus

/Muuseumis said võimaluse praktika sooritada Tartu Ülikoolis õppivad mitte-eestlastest üliõpilased.

Välipraktika käigus viidi läbi küsitlus toidukultuurist. Noortel oli võimalus ööbida muuseumis, tutvuda väljapanekuga ja sooritada praktika. See oli hea võimalus saada lähemat kontakti kohalike inimestega ja tutvuda kultuurilise mitmekesisusega./

Muuseumi külastavad ka grupid suvistest keelelaagritest, venekeelsetest koolidest ja lasteaedadest. Haridusasutused väärtustavad eriti meie vahetut keskkonda, mida pakubki just vabaõhumuuseum. Siin saab otseselt tunnetada eestlaste ajalugu ja läbi otsese kogemuse saadakse kõige parem elamus. Selline kogemus aitab noortel kindlasti kujundada nende väärtushinnanguid.

Olmelised väärtused

Muuseum väärtustab võrdseid võimalusi kõigile. Muuseumi peamajas on võimalik tutvuda ekspositsiooniga ka liikumispuudega inimestel. Tihe koostöö toimib piirkonnas asuva Maarja küla ja teiste kohalike hoolde- ja haridusasutustega, mis on mõeldud erivajadustega inimestele. Erivajadusega inimesed ja nende saatjad pääsevad muuseumi tasuta.

/Puuetega noored tulid muuseumisse jõuluprogrammist osa saama, oma ratastoolis kaaslaste tõstsid

nad kelgu peale ja ühiselt osaleti kõigist tegevustes, selhulgas käidi ka metsarajal./

/Piirkonnas asuva erihooldekodu elanikud tulid muuseumisse, tellides programmi. Muuseum pakkus neile lihtsamat programmi ja võimaldas palju liikumist ja tegevust. Kõik jäid tulemusena rahule. Hooldekodu elanikud olid saanud igapäevelule vaheldust ja muuseum oli saanud kogemuse töötamisest erivajadusega inimestega./

Põlva Talurahvamuseum pakub võimaluse harivaks ajaveetmiseks kõikidele sotsiaalsetele gruppidele. Muuseumi pääse on sümbolse hinnaga, eriti kui vaadata ümbritsevat hinnataset. Muuseumil on kaldtee koolimajaga tutvumiseks (peamaja) ja juurdepääsud ka teistesse hoonetesse. Koolimajas asub ka inva-WC. Liikumispuudega inimestele teevad muuseumis liikumise natuke raskemaks suured vahemaad ning künklik loodusmaastik. Oleme ju vabaõhumuuseum ja eksisteerime oma loomulikus keskkonnas. Puuetega inimesed väärtustavad meie muuseumis eelkõige avarat territooriumi, gruppidel on võimalik eralduda ja võtta aega nii palju, kui vajatakse, meil puudub ajapiirang muuseumi külastusele. Sageli tulevadki erivajadustega inimeste grupid pikemaks ajaks, tutvutakse muuseumiga, puhatakse, peetakse piknikku ja siis veel meisterdatakse ning mängitakse.

Väärtusarendus organisatsioonikultuuris ja töötajate väärtused

Muuseum väärtustab töötajate erialaseid teadmisi, oskusi ja kogemust.

/Näiteks: Muuseum soosib edasiõppimist. Muuseumitöö kõrvalt on peavarahoidja omandanud erialase kõrghariduse (ajalugu) ning käesolevast õppeaastast asub arendusspetsialist õppima Tartu Ülikoolis ajaloo erialal. Muuseum on võimaldanud osaleda nii tasuta kui tasulistel erialastel täiendkoolitustel (nt konservator – erialased kursused Tartu Kõrgema Kunstikooli juures, pedagoog – üle-eestiline muuseumipedagoogide suvekool, direktor – juhtidele mõeldud koolitustsükkel). Muuseumis haaratakse alati kinni pakutavatest võimalustest, tegeleda enesetäiendamise, et hoida end kursis oma töövaldkonnas toimuvaga./

Arvestades muuseumi kõrvalist asukohta (Lõuna-Eesti, Kõlleste vald, Karilatsi küla), väärtustab muuseum oma töötajaid, toetades võimalusel transpordiga (muuseumisõiduk) ja võimaldades vajadusel paindlikku töögraafikut.

Samuti väärtustavad töötajad väikest (6 töötajat), sõbralikku kollektiivi ja vaheldusrikast ning

huvitavat tööd.

/Töötajad räägivad muuseumist meie vormis. Näiteks: meie teeme oma muuseumis teisiti./

See toob eriti ilmekalt välja selle, et vaatamata tagasihoidlikule palgale hoolitakse oma tööst ja peetakse väärtuslikuks oma töötamise kohta. Töötamist vabaõhumuuseumis võiks võrrelda talu pidamisega.

Kokkuvõtte

Põlva Talurahvamuuseum väärtustab oma töötajaid. Samuti peab muuseum oluliseks kõike looduslähedast, omapärast, ehedat ja ehtsat.

Kaasaja inimesed, eelkõige lapsed ja noored ei väärtusta alati seda originaalset, ehedat ja loomuliku. Tänapäeva maailm on vägagi arvutikeskne ja kaduma hakkab oskus midagi ise teha, vaadata ja tunnetada ennast osakesena loodusest. Kuid alati jääb teatud hulk inimesi (nn öko inimesed) kes hindavad loodust, rahu ja vaikust. Aasta aastalt külastab meid üha rohkem inimesi, kes väärtustavad just vabaõhumuuseumi poolt pakutavat rahulikust, vastandades seda tormakale argipäevale.